

A.C.Əbülfətzadə
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
cahanqizi@mail.ru

ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNİN VI SİNFİNDƏ BİOLOGİYANIN TƏDRİSİNDƏ FƏNLƏRÜSTÜ ƏLAQƏNİN TƏŞKİLİ

Xülasə

Məqalədə ümumtəhsil məktəblərində 6-cı sinif biologiya fənninin tədrisində fənlərüstü əlaqənin təşkili əsaslandırılmışdır. Materialın fənlərüstü əlaqə yaradılaraq tədrisinin üstünlükləri qeyd olunur. Dərslərdə həyatla əlaqəsinin metod, forma və yolları göstərilir.

ОРГАНИЗАЦИЯ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ОБЩЕНИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ БИОЛОГИИ В VI КЛАССЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Резюме

В статье обоснована организация междисциплинарного общения при преподавании биологии в 6 классе общеобразовательных школы. Отмечены преимущества преподавания материала путем установления междисциплинарных связей. Учителям даются рекомендации по решению проблемы.

ORGANIZATION OF CROSS-CURRICULAR CONNECTION IN THE TEACHING OF BIOLOGY IN THE 6TH GRADE OF GENERAL EDUCATION SCHOOLS

Summary

The article substantiates the organization in the teaching of 6th grade biology in secondary schools. The advantages of teaching the material by establishing an interdisciplinary connection are noted. Recommendations are given to teachers to solve the problem.

Açar sözlər: *integrasiya, biologiya, tədris, ekskursiya, fənlərüstü əlaqə, metod, təbiət, tədqiqat*

Ключевые слова: *интеграция, биология, обучение, экскурсия, межпредметная связь, метод, характер, исследование.*

Key words: *integration, biology, teaching, excursion, interdisciplinary connection, method, nature, research*

Hal-hazırda tədris prosesində şagirdlərin diqqəti cəlb etmək, nəticənin keyfiyyətini artırmaq üçün fənlərustü əlaqədən istifadə etmək səmərəli hesab olunur. Bu, həmçinin dərstdə şagirdlərin fəallığının artmasına da müsbət təsir göstərir. Çünki şagird tədris olunan fənnin mövzunu öyrənməklə yanaşı, mövzunu həyatla əlaqələndirərək analiz edir, tədqiqatlar aparır. Bu da öz növbəsində tədqiqatyönümlü olmasına şərait yaradır.

Ümumtəhsil məktəblərinin təhsil sistemində fənlərustü əlaqənin təşkil olunması, tədris olunan fənn üzrə təlim nəticələrinin reallaşmasına imkan yaradır. Fənlərustü inteqrasiyanın hesabına şagirdlər məktəbdə öyrəndikləri ilə birlikdə məlumat məzmununu, məktəbdən kənar qəbul etdikləri informasiyaları sintez edirlər. Belə ki, şagirdlər ətraf aləmdə və təbiətdə gördükləri hadisə və maddi varlıqları, biologiya fənnindən keçdikləri dərslər mövzuları ilə əlaqələndirmiş olurlar. Fənlərustü inteqrasiyanın təşkili şagirdlərin öyrəndiyi mövzunu dərk etmələrinə geniş imkan yaradır. Biologiyanın tədrisində fəal dərslər müxtəlif mərhələlərində (motivasiya, tədqiqatın aparılması, məlumatın müzakirəsi, nəticəni ümumiləşdirmə, yaradıcı tədqiqat) fənlərustü əlaqədən geniş istifadə olunması təlimin məhsuldarlığını yüksəldir, uzun-uzadı izahlara konkretlik verməklə vaxta qənaət etmiş olur (5, s.16).

Ümumtəhsil məktəblərinin VI sinfində biologiyanın tədrisində fənlərustü əlaqəni təşkil etmək üçün bir çox metodlar var ki, onlar dərslər mövzularına müvafiq dərslərdə və metodik vəsaitdə göstərilmişdir. VI sinif biologiyasının (4) tədrisində fənlərustü informasiyanın imkanları cədvəldə ümumiləşdirilir.

VI sinif biologiya dərslərinin fənlərustü əlaqə imkanları:

Mövzu	Fənlərustü əlaqənin imkanları.
1.Zoğ və tumurcuğun quruluşu. Tumurcuğun inkişafı	Evdə bitkilərin zoğla çoxaldılması.
2.Meyvə	Meyvələrdən istifadə qaydalarına əməl edilməsi.
3.Bitkilərin yeraltı qidalanması	Məktəb həyətidə, parkda, bağda ağac bitkilərinə qulluq edilməsi.
4.Bitkilərin suyu buxarlandırması. Xəzan	Bitkilərin suvarılması. Rəngli yarpaqlardan müxtəlif eksponatların işlənməsi.

5.Təbii birliklər	Təbii bitkilərin zibillərdən təmizlənməsi.
6.İnsan və canlı təbiət	Canlı təbiət komponentlərindən bitki, heyvan, göbələk və s. istifadə qaydaları.
7.Azərbaycan qoruqları	Qoruqlara daxil olma və qorunma qaydaları ilə tanış olmaq.
8.Mədəni bitkilərin insan həyatında rolu	Mədəni bitkilərdən düzgün yerində istifadə qaydaları.
9.Canlıların insan sağlamlığında rolu	Bitkilərdən və heyvanlardan insan sağlamlığı üçün istifadə edilməsi.

Təbiətdə baş verən dəyişmələri başa düşmələri üçün müşahidəçi olmaları zəruridir. Dərs prosesində sinif otağında öyrədilən dərs mövzusu, təbiət qoynunda tədris olunmaqla fənlərustü əlaqəni təşkil edir. Həmçinin biologiya kabinetində canlı guşə yaradaraq təcrübə aparmaq fənlərustü əlaqənin təşkilinə imkan yaradır. Müəllim izah etdiyi mövzunu möhkəmləndirmək və yadda qalan olmasına səy göstərməlidir. Bunun üçün dərsdə inteqrativliyə əməl edilməlidir. Dərs metodu, məsələn: Müəllim xəzan adlanan təbii prosesi izah etməkdən əlavə, məktəbin həyatında əgər fəsil imkan verirsə, göstərərək fənlərustü inteqrasiya yaradır. Şagirdlər bununla təbiətin yaratmış olduğu gözəlliyi, rəngarəngliyi müşahidə edərək öyrənmiş olur. Təbiətə olan maraq şagirdləri tədqiqatçılığa sövq edir. Onlar rəngli yarpaqlardan müxtəlif ekspozisiyalar, eksponatlar işləyirlər. Bu cür tədris mənimsəməni artırır, fəallığı yüksəldir, yadda saxlamayı asanlaşdırır (5. s. 96).

VI sinif biologiyasının mövzularını problem baxımından təhlil etdikdə onların hər birinin fənlərustü əlaqələndirilməsi imkanı genişdir. Fənlərustü əlaqəni təşkil etmək üçün bir çox üsullar var. Müəllim sinifdənkənar tədbirlərlə fənlərustü əlaqəni daha asan təşkil edir. Təbiət guşəsi yaratmaq, laborator işləri, praktik işlər, ekskursiyalar, təbiətdə müstəqil işlərin təşkili və s. yollarla canlıların müxtəlif xüsusiyyətlərindən, insanların həyatında onların əhəmiyyətindən istifadə edirlər.

Ekskursiyanın keçirilməsi şagirdlərin bilik və bacarıqların dərinləşməsi, ümumiləşməsi və şüurlu intizam tərbiyəsinə, estetik zövqün yaranmasına xidmət edir. Ekskursiyalar təbii qruplaşmalara (çöllər, meşə, çəmən, çay, göl), kənd təsərrüfat sahələrinə, muzeyə, məktəbyanı sahəyə, parka təşkil edilir. Orada dərsdə biologiyadan keçdikləri bilikləri tətbiq edirlər. Ekskursiyalar 2 formada aparılır:

1. Dərs ekskursiyası mövzunun təbiətdə keçirilməsi məqsədilə aparılır;
2. Təbiətlə tanışlıq məqsədi ilə təşkil edilən ekskursiya; müşahidə metodundan istifadə etməklə praktik biliklər əldə edilir (3. s.34).

Ekskursiyanın keçirilməsi üçün aşağıdakı şərtlər nəzərə alınır:

1. Tədris proqramı tələblərinə uyğun ekskursiya təşkil edilir.
2. İlin əvvəlində fənn üzrə keçiriləcək və yaradılacaq fənlərustü əlaqə planlaşdırılır.
3. Təhlükəli yerlərə ekskursiya təşkil edilmir.
4. Ekskursiyalarda görülməli işlər planlaşdırılır və şagirdlərə elan olunur.
5. Ekskursiyanın yeri və yolu, həmçinin keçirilmə vaxtı barəsində valideyn və şagirdlər məlumatlandırılır.

Göstərilən şərtlər əsasında keçirilən dərs ekskursiyanı nəzərdən keçirək. Ekskursiya aşağıdakı plan əsasında təşkil edilir. VI sinifdə insanların həyatında canlıların roluna həsr olunmuş “İnsan və canlı təbiət” mövzusunda Abşeron Milli parkına ekskursiya təşkil olunur. Ekskursiyanın təşkilində əsas məqsəd mövzunun şagirdlərin həyatı ilə əlaqələndirilməsi ilə canlıların insanların həyatında rolunun öyrədilməsidir.

Müəllim rəhbərliyi ilə şagirdlər Abşeron Milli parkına daxil olur. Gəzinti zamanı müəllim mövzunu izah edir:

“Uşaqlar qədim zamanlarda insanlar təbiətdən istifadə edərkən yalnız qidalanmaq üçün bitki toplayır və vəhşi heyvanları ovlayırdılar, çaylardan su içirdilər. Lakin indiki dövrdə, nəinki qidalanmaq üçün istifadə edilir, həmçinin geyim düzətmək, ev tikmək, çaylara zibil atmaq, zavodların tüstüsünün havaya buraxılması və s. fəaliyyətlərdə olurlar. Gördüyünüz kimi, Milli parkda gəzmək istirahət etməyə icazə verilir, lakin ağac kəsmək, heyvanlara zərər yetirmək, həmçinin yeri zibilləmək qəti qadağan edilir. Biz insanlar bu qaydalara tək cəmiyyətimizdə deyil, hər bir mühitdə əməl etsək canlı təbiəti qorumuş olar və ona qayğı göstərmiş olarıq. Qeyd edirəm ki, insanların normadan çox təbiətdən istifadəsi səbəbindən bəzi bitki və heyvanlar tükənməkdədir. Buna görə onlar siyahılaşdırılıb “Qırmızı kitab”da yer alıblar. Onlar, yasaqlıqlar və milli parklarda qorunurlar, insanlar tərəfindən ziyarət oluna bilirlər. Lakin qoruqlar insan fəaliyyətinə icazə verilməyən ciddi mühafizə sahəsidir.”

Müəllim izahı yekunlaşdırdıqdan sonra müzakirə aparır və gəzdikləri park ilə şəhərdə olan ağac sayı, heyvan sayı fərqi sənədlərinə hərə öz fikrini irəli sürür. Sonra müəllim şagirdlərlə birlikdə kollektiv ağacəkmə prosesini həyata keçirirlər (Şəkil.1)

Şəkil.1

Tədqiqat nəticəsində bizə aydın oldu ki, dərslər mövzusunun izahı və şagirdlər tərəfindən dərk olunması prosesi daxilində və həyatla əlaqəsini yaradaraq aparmaq onların yaddaşında uzun müddət yer alacaqdır. Fənlərüstü əlaqənin imkan və yollarından biri göstərilərək aydınlaşdırıldı. Bu fikir və ideyalardan müəllimlər öz təlim proseslərində istifadə edirlər.

Ədəbiyyat

1. Hacıyeva H.M., Qarayeva N.S., Məmmədova X.A. "Ümumtəhsil məktəblərində biologiyanın tədrisində bitkilərə dair bilik və bacarıqların aşılınması" Bakı-2015.163 s.
2. Abbasov Ə.M., Cavadov İ.A., İbadov B.O., Quliyeva K.R., Sultanova İ.H., 6. Cavadova S.E. Kurikulum bələdçisi, izahlar və tətbiqlər. Bakı 2019.
3. Hacıyeva G. "Biologiyanın tədrisi metodikasından mühazirələr". Bakı 2016.
4. Məmmədova N., Həsənova B., Mahmudova K., Fətəliyeva L. Ümumtəhsil məktəblərinin 6-cı sinif üçün biologiya fənni üzrə dərslərlik. Bakı 2019.
5. Seyidli Y., Əliyeva N., Əhmədbəyli X. Ümumtəhsil məktəblərinin 6-cı sinif üçün biologiya fənni üzrə dərslərlik. Bakı 2020
6. İbrahimov F., Hüseynzadə R. Pedaqogika. Bakı, 2012.
7. Hüseynov Ə.M., Məhərrəmov Ə.M. Biologiyanın tədrisi metodikası. Bakı, 2003.
8. Biologiya fənn kurikulumu, Bakı, 2013.